

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Імплементация концепції сталого розвитку в Україні супроводжується складними та масштабними трансформаційними процесами. Сьогодні екологічні проблеми тісно пов'язані з економічними та мають глобальний характер, і саме забезпечення сталого розвитку, належне управління станом навколишнього середовища міст, що є місцем концентрації населення та промислового виробництва, вимагають пошуку нових економічних інструментів стимулювання екологічно сталого розвитку.

Незважаючи на те, що темпи економічного зростання країни та рівень урбанізації мають позитивну кореляцію, спостерігаються і негативні наслідки даних процесів. Так, швидкі темпи урбанізації, концентрація міського населення в великих містах, розростання міст з охопленням великих площ і швидке зростання мегаполісів належать до найбільш значущих змін зовнішності населених пунктів. Актуальність теми дослідження особливо зростає у світлі значного погіршення стану навколишнього середовища міст. Слід констатувати відсутність системного підходу до підтримки та сприяння екологічно сталому розвитку, сталому споживанню та виробництву, застосуванню інноваційних підходів до розвитку «зеленої економіки», широкого впровадження ресурсозберігаючих технологій.

Сучасна політика економічного зростання та динамічні урбанізаційні процеси, що супроводжуються деградацією природних екосистем, прискореним фізичним зношуванням елементів матеріальної структури міст, погіршенням здоров'я населення, вимагають побудови нового типу відносин з навколишнім природним середовищем, переходу з експлуататорської та споживчої позиції на паритетний і партнерський тип відносин. Будь-яка економічна діяльність людства сьогодні має отримувати екологічний вимір. Обсяги споживання ресурсів, кількість відходів з часом стають несумісними з природними процесами та вже давно перейшли за межі відтворювальних можливостей природи. Разом з тим, стрімкий розвиток урбанізації, недосконалість економічних відносин у сфері природокористування, економічні наслідки функціонування об'єктів міської інфраструктури свідчать про необхідність застосування зваженого підходу, що має забезпечити стійкі тенденції екологічно сталого розвитку.

Теоретико-методологічні засади вирішення екологічної проблематики відображені в працях відомих вітчизняних вчених, серед яких І. Александров, О. Амоша, А. Бардась, О. Веклич, З. Герасимчук, В. Горлачук, Л. Мельник, О. Поважний, О. Попова, О. Прокопенко, І. Петенко, В. Сабадаш, О. Садченко, А. Садеков, В. Степанов, А. Сохнич, В. Хобта та інші.

Фундаментальні засади екологічної економіки, яка є основою теорії сталого розвитку, закладені у працях Б. Буркинського, Т. Галушкіної, Л. Гринів, В. Реутова, Ю. Туниці, В. Потапенка, С. Харичкова, Є. Хлобистова, М. Хвесика, О. Чмир.

Проблемам урбанізації, соціально-економічного розвитку міст присвячені роботи відомих вітчизняних науковців і практиків, серед них: Б. Адамов,

А. Акмаєв, В. Геєць, В. Гончаров, Г. Губерна, М. Долішній, Т. Качала, Г. Крамаренко, В. Куценко, Е. Лібанова, М. Лемешев, Н. Нестеров, О. Новікова, В. Пила та інші.

Проте, незважаючи на широкий спектр результатів досліджень вказаних вище та інших авторів, слід визнати, що досі залишаються невирішеними чимало питань, пов'язаних з опрацюванням, удосконаленням та впровадженням наукових підходів, спрямованих формування стійких тенденцій збалансованого розвитку міст в умовах екологічної трансформації економіки. Тож, необхідним є формування комплексного міжсекторального підходу до вирішення питань забезпечення екологічно сталого розвитку міст, що має ґрунтуватись на застосуванні сучасних економічних інструментів з урахуванням стану навколишнього природного середовища та потреб суспільства.

Актуальність зазначених питань та їх неповне вирішення в названих проблемах обумовлює необхідність проведення фундаментальних досліджень і розробки методологічного підходу до забезпечення сталого розвитку міст на еколого-економічних засадах.

Вищевикладене обумовило вибір теми, теоретичну та практичну значущість дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов'язане з науковими планами Донецького державного університету управління Міністерства освіти і науки України: «Тенденції і закономірності маркетингового управління соціально-економічними системами» (номер держреєстрації 0108U010343, 2008-2010 рр.), в рамках якої автором розроблено методичні підходи до формування стратегії екологічно сталого розвитку міста на засадах «зеленої економіки»; «Удосконалення державних механізмів екологізації економіки та суспільства» (номер держреєстрації 0110U003044, 2010-2012 рр.), в межах якої автором сформовано принципи стратегічного управління екологічно сталим розвитком міст, доведено необхідність впровадження сучасних методів управління екологічно сталим розвитком міста; «Організаційно-економічний механізм збалансованого розвитку регіонів та міст в умовах інтеграційних процесів» (номер держреєстрації 0110U006917, 2010-2012 рр.), в рамках якої визначені еколого-економічні напрями та перспективи розвитку міст в умовах євроінтеграційних і глобалізаційних процесів.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є формування методологічних засад та обґрунтування науково-методичних і практичних рекомендацій щодо управління сталим розвитком міста на еколого-економічних засадах як передумови екологізації економіки. Для реалізації мети дослідження було поставлено такі **завдання**:

проаналізувати, оцінити та узагальнити сучасні урбанізаційні процеси та тенденції розвитку великих міст з урахуванням еколого-економічної складової; систематизувати наукові підходи, цілі, завдання та функції державного управління сталим розвитком міста в умовах екологічної трансформації економіки;

уточнити понятійно-категоріальний апарат, за допомогою якого можна визначити управлінську технологію забезпечення сталого розвитку міста на еколого-економічних засадах;

обґрунтувати застосування сучасних еколого-економічних інструментів управління великими містами з метою забезпечення належного рівня їх екологічної безпеки;

поглибити й аргументувати концепцію «зеленої економіки» та міської екології як комплексного проблемно-орієнтованого підходу до забезпечення екологічно сталого розвитку міст;

конкретизувати основні принципи та напрями стратегічного управління екологічно сталим розвитком міста;

розробити науково-методичний підхід до оцінювання впливу екологічного фактору на сталий розвиток територій України;

запропонувати методичні засади формування аналітичного забезпечення розробки та реалізації стратегії екологічно сталого розвитку міст на основі аналізу стану регіонів за показниками антропогенного навантаження на навколишнє середовище;

обґрунтувати необхідність створення національної системи екологічної сертифікації об'єктів нерухомості та організаційних основ розвитку «зеленого будівництва» як складової частини процесів екологічної трансформації економіки;

запропонувати й обґрунтувати методичний підхід до формування комплексу організаційно-економічних заходів, спрямованих на вирішення проблем природокористування з урахуванням впливу еколого-економічних наслідків функціонування міста;

обґрунтувати науково-методичний підхід до формування стратегії екологічно сталого розвитку міста в контексті концепції «зеленої економіки»;

обґрунтувати наукові засади забезпечення екологічної трансформації національної економіки на концептуальній платформі «зеленої економіки».

Об'єктом дослідження є процеси управління сталим розвитком міста.

Предмет дослідження сукупність теоретико-методологічних основ, методичних положень і практичних рекомендацій щодо управління сталим розвитком міста на еколого-економічних засадах.

Методи дослідження. Дослідження теоретичних і методичних положень дисертаційної роботи ґрунтуються на загальнонаукових принципах проведення комплексних досліджень, роботах провідних вітчизняних і зарубіжних вчених з питань управління процесами урбанізації, їх еколого-економічними наслідками, екологічно сталим розвитком міст. Методологічною основою дисертаційної роботи є діалектичний метод наукового пізнання, методи системно-структурного аналізу, загальнонаукові принципи проведення наукових досліджень. Теоретичною основою дослідження стали наукові праці у галузі економіки природокористування, міського управління, охорони навколишнього природного середовища. Формулювання висновків і рекомендацій, визначення шляхів подальшого еколого-економічного розвитку міст, з'ясування екологічних наслідків урбанізації, вирішення проблем урбанізації вимагало

використання прогностичних методів, моделювання та узагальнення незалежних характеристик. Зокрема, були застосовані методи: абстрактно-логічний, узагальнення та порівняльного аналізу – для узагальнення існуючих підходів до дослідження розвитку урбанізації, її еколого-економічних наслідків й впливу на навколишнє природне середовище; порівняння – для аналізу існуючого методичного забезпечення процесів еколого-економічного розвитку міст і регіонів; аналізу та синтезу, системного підходу – для виявлення чинників, що впливають на якість міського середовища; статистичного та кореляційного аналізу – для узагальнення тенденцій і закономірностей впливу показників соціо-еколого-економічного розвитку регіонів; табличні та графічні методи – для відображення результатів аналізу; історичного аналізу – для вивчення еволюції категорії «сталий розвиток», «зелена економіка».

Правове поле дослідження склали чинні законодавчі та нормативні документи України з питань економіки природокористування, регіонального та міського розвитку, екологічної безпеки, екологічної політики.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становлять вітчизняні та зарубіжні публікації, матеріали Державної служби статистики України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів, статистичні матеріали Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерства охорони навколишнього природного середовища, Міністерства економіки України, результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів. Основний результат дисертаційного дослідження полягає у вирішенні важливої наукової проблеми поглиблення теоретичних засад і формування методології управління сталим розвитком міста на еколого-економічних засадах як передумови екологізації економіки.

Основні методологічні та практичні результати, що мають наукову новизну та характеризують особистий внесок автора, полягають в наступному:
вперше:

визначено та розкрито зміст методології управління сталим розвитком міст як сукупності наукових підходів, принципів, методів, інструментів і моделей, спрямованих на забезпечення підвищення ефективності соціальної, економічної, екологічної складової функціонування міста, шляхом розробки механізму стратегічного управління екологічно сталим розвитком міста на засадах «зеленої економіки», що сприятиме забезпеченню збалансованості екологічних та економічних відносин, гармонізації життєдіяльності міст, дотриманню екологічних інтересів суспільства;

обґрунтовано науково-методичний підхід до створення організаційно-правового підґрунтя «зеленого будівництва» і формування національної системи екологічної сертифікації об'єктів нерухомості, яка включає процедури оцінки відповідності і стандартизації, що в результаті дозволить розвинути вітчизняний сектор «зеленого будівництва» і сприятиме процесам екологічної трансформації економіки;

теоретично обґрунтовано доцільність проблемно-орієнтованого підходу до управління екологічно сталим розвитком міста, який передбачає поєднання

концепції «зеленої економіки» і міської екології, та являє собою системну єдність комплексу теоретико-методологічних положень, методичних засад, наукових принципів, організаційних засобів, а також розробку інструментарію, що в своїй сукупності утворюють механізм стратегічного управління екологічно сталим розвитком міста;

удосконалено:

методичні засади формування аналітичного забезпечення процесів розробки та реалізації стратегії екологічно сталого розвитку міст на основі застосування методу Варда до показників антропогенних навантажень на навколишнє природне середовище, що дозволяє визначати управлінські впливи з урахуванням недоліків та переваг на шляху до екологічно сталого розвитку міст;

термінологічний апарат економіки природокористування шляхом надання економічного тлумачення та розширення змістовного наповнення таких понять, як «екологічна реконструкція міста», «екологічний девелопмент», «зелена економіка», що є доцільними для подальшого використання при формуванні механізму стратегічного управління екологічно сталим розвитком міст на засадах «зеленого зростання» і є відображенням сутності процесів, орієнтованих на ефективне природокористування в умовах екологізації економіки;

теоретичний підхід до визначення напрямів реалізації еколого-економічного управління розвитком міста, що передбачає використання таких інструментів, як екологічний маркетинг і екологічна логістика, застосування яких забезпечить розвиток міської інфраструктури, орієнтацію виробництва на екологічні вимоги ринку, екологічні потреби споживачів, організацію екологічно безпечного бізнесу шляхом екологізації логістичних процесів;

систему принципів та напрямів стратегічного управління екологічно сталим розвитком міст, що на відміну від існуючих, передбачає формування групи специфічних принципів та виділення сталого проектування та сталого будівництва як напрямів еколого-економічної діяльності, орієнтованих на створення екологічно сталих міст;

дістали подальшого розвитку:

розуміння закономірностей впливу економічних і урбанізаційних процесів на стан міського природного середовища, що на відміну від існуючих, забезпечує ідентифікацію проблем, пов'язаних зі станом навколишнього середовища при визначенні напрямів еколого-орієнтованого розвитку міст;

науково-методичний підхід до оцінювання впливу екологічного фактору на сталий розвиток територій України, що передбачає формування системи індикаторів соціально-економічного та екологічного розвитку. Запропонований підхід дозволяє визначати ступінь збалансованості соціо-еколого-економічного розвитку територій та забезпечує виявлення тенденцій їх диференціації, а також дозволяє обґрунтовувати способи адаптації до умов екологічної трансформації економіки;

методичний підхід до формування комплексу організаційно-економічних заходів, спрямованих на визначення резервів підвищення ефективності

природокористування при розробці та реалізації цільових програм розвитку міста, що на відміну від існуючих, передбачає поєднання економічних і екологічних оцінок, дозволяє отримати комплексну характеристику еколого-економічних наслідків функціонування міста;

науково-методичний підхід до формування стратегії екологічно сталого розвитку міста, що, на відміну від існуючих, передбачає імплементацію в управлінські процеси принципів «зеленої економіки», спрямованих на збереження масштабів продуктивної економічної діяльності міста при мінімальному використанні енергетичних і інших ресурсів, мінімізацію впливу на довкілля та інтенсифікацію залучення інвестицій в природоохоронну діяльність;

наукові засади забезпечення екологічної трансформації національної економіки на концептуальній платформі «зеленої економіки» шляхом формування відповідного комплексного механізму управління та інституційних засад, реалізація яких дозволить підвищити еколого-економічну ефективність використання природно-ресурсного потенціалу та сприятиме екологічно сталому розвитку країни.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблені в дисертації підходи, засади й отримані результати доведені до рівня практичних рекомендацій і являють собою методичну базу вирішення еколого-економічних проблем управління процесами екологізації великих міст. Розроблено проект Програми розвитку «зеленого будівництва», теоретично обґрунтовано комплекс змін і доповнень до проекту Закону України «Про розвиток «зеленого будівництва», що враховують об'єктивні передумови розвитку цього інноваційного напрямку, а також передовий зарубіжний досвід.

На основі теоретико-методичних розробок запропоновано організаційно-економічні положення функціонування промислового комплексу з утилізації шламових відходів металургійного та вугледобувного виробництва, що є значним кроком у вирішенні проблеми екологічної чистоти виробництва.

Результати дисертаційного дослідження, наукові висновки, практичні рекомендації були використані Управлінням екології і благоустрою Департаменту комунального господарства Харківської міської ради (довідка № 08.02-19/107/1 від 28.03.2012 р.) при розробці практичних положень щодо планування проведення екореконструкції територій м. Харкова та впровадженні системи оцінювання екологізації міста. Наукові рекомендації автора щодо впровадження окремих інструментів еколого-економічного управління містом, активне використання яких надало змогу сформувати оптимальну модель управління розвитком господарських процесів підприємств міста, враховуючи стан довкілля, запровадити основи для ефективного функціонування екологічно безпечного бізнесу шляхом екологізації логістичних процесів апробовано та рекомендовано до впровадження Департаментом економічного розвитку і торгівлі Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка № 08.02-19/107/1 від 28.03.2012 р.). Рекомендації стосовно реалізації стратегії екологічно сталого розвитку використовуються в практичній діяльності

Шахтарського районного центру первинної медико-санітарної допомоги (довідка № 01-46-0092/01 від 26.12.2013 р.). Результати науково-дослідницької роботи використовувались Управлінням екологічної безпеки Донецької міської ради (довідка № 01/33-01 від 08.01.2014 р.) при розробці Генерального плану м. Донецька, пропозиції враховувались в частині реалізації комплексу заходів, спрямованих на відновлення природно-ресурсного потенціалу, забезпечення процесів екологізації міста, конкретизації складу управлінських рішень щодо планування та регулювання економіко-екологічних процесів міста. Результати досліджень автора використано Донбаським регіональним відділенням Міжнародної академії наук екології та безпеки життєдіяльності при розробці заходів з охорони та відновлення природних ресурсів при оздоровленні навколишнього середовища в пілотному проекті «Інноваційний регіональний розвиток в Донецькій області, як типовий модуль інноваційної трансформації і модернізації економіки старо-промислових регіонів України на принципах міжмуніципального співробітництва» (довідка № 01/02-78 від 17.06.2013 р.). Представлені в дисертаційній роботі науково-методичні розробки використовуються в навчальному процесі Донецького державного університету управління Міністерства світи і науки України при розробці програм і викладанні дисциплін «Регіональний маркетинг», «Урбоекологія», «Екологічний маркетинг», «Управління природоохоронною діяльністю» (довідка № 01.12/33 від 18.01.2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційну роботу виконано автором самостійно. Усі наукові результати належать автору особисто. Результати проведених здобувачем досліджень знайшли своє відображення в наукових працях. Внесок автора в колективно опубліковані роботи конкретизований у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні результати проведених досліджень, висновки та рекомендації, що викладені в дисертаційній роботі, доповідались і були схвалені на 17 науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнська науково-практична конференція «Національна ідея та національний інтерес України: єднання заради майбутнього» (м. Сімферополь, 6-8 березня 2009 р.); IX щорічна Всеукраїнська наукова конференція «Менеджмент у загальній системі управління» (м. Суми, 21-22 квітня 2009 р.); Науково-практична конференція за міжнародною участю «Демократичне врядування: наука, освіта, практика» (м. Київ, 29 травня 2009 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування нової економіки XXI століття» (м. Дніпропетровськ, 25-26 грудня 2009 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Екологія: вчені у вирішенні проблем науки, освіти і практики» (м. Житомир, 25-26 березня 2010 р.); X щорічна Всеукраїнська наукова конференція «Екологічний менеджмент в загальній системі управління» (м. Суми, 20-21 квітня 2010 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Економіка, фінанси та бізнес: проблеми та перспективи розвитку» (м. Одеса, 17-18 грудня 2010 р.); XI щорічна Всеукраїнська наукова конференція «Екологічний менеджмент у загальній системі управління» (м. Суми, 20-21 квітня 2011 р.); Міжнародна

науково-практична конференція, присвячена 20-річчю наукової діяльності факультету економіки та менеджменту СумДУ «Економічні проблеми сталого розвитку» (м. Суми, 3-5 квітня 2012 року); III Міжнародна науково-практична конференція «Інновації і трансфер технологій: від ідеї до прибутку» (м. Дніпропетровськ, 4-6 квітня 2012 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Науково-технічне та організаційно-економічне сприяння реформам у будівництві і житлово-комунальному господарстві» (м. Макіївка, 12-13 квітня 2012 р.); XII щорічна Всеукраїнська наукова конференція «Екологічний менеджмент в загальній системі управління» (м. Суми, 18-19 квітня 2012 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Стратегія розвитку сучасного міста» (м. Сімферополь, 25-27 квітня 2012 р.); I Міжнародна науково-практична конференція викладачів, аспірантів, студентів «Україна – Чорногорія: економічна трансформація та перспективи міжнародної співпраці» (м. Будва, Чорногорія, 18 травня-25 травня 2012 р.); I Міжнародна науково-практична конференція «Політика корпоративної соціальної відповідальності в контексті сталого соціально-економічного розвитку» (м. Донецьк, 5-6 грудня 2013 р.); IV Міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритети нової економіки знань в XXI сторіччі» (м. Дніпропетровськ, 26-27 грудня 2013 р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 52 наукові праці загальним обсягом 45,8 друк. арк. (особисто автору належить 40,2 друк. арк.), серед них 1 одноосібна монографія, 31 стаття у наукових фахових виданнях (9 статей у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз, та 4 статті у наукових виданнях іноземних держав), 16 публікацій у матеріалах наукових конференцій, 4 публікації в інших виданнях.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, викладених на 450 сторінках друкованого тексту, у тому числі 52 таблиці, 61 рисунок, що наведено на 42 сторінках. Робота містить 5 додатків на 24 сторінках і список використаних джерел із 255 найменувань на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір та актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів.

У першому розділі «**Теоретичні основи забезпечення екологічно сталого розвитку міста на засадах «зеленої економіки»**» проаналізовано сучасні урбанізаційні процеси та тенденції розвитку великих міст з урахуванням еколо-економічної складової; поглиблено теоретичні положення, що розкривають сутність і значення концепту «зеленої економіки» як вектору інноваційного розвитку міст, досліджено концептуальні підходи до управління екологічно сталим розвитком сучасних міст.

Доведено особливу актуальність ідеї сталого розвитку, зумовлену поглибленням кризових явищ в навколишньому середовищі, обґрунтовано

необхідність посиленої уваги держави до процесів екологічної трансформації економіки. Підтверджено, що поряд з впливом промисловості на стан навколишнього середовища мають також і урбанізаційні процеси.

Аналіз показав, що динамічніше зростають міста, що, перш за все, є привабливими для інвестицій. Визначено, що стрімкий урбанізм став найважливішим питанням розвитку, й Україна має удосконалювати та розвивати власну урбаністичну школу, привносити інноваційне у сферу планування міст, розвивати опорні мегаполіси, разом з тим, з урахуванням ідей сталого розвитку. Доведено, що динаміка сучасних урбаністичних процесів має враховуватись в державних економічних і торгівельних стратегіях.

Дескриптивний аналіз сучасних урбанізаційних процесів свідчить про їх інтенсивність та масштабність, впливовість глобальних міст, що зумовлюють тісний зв'язок між розвиненими країнами, їх вплив на світові процеси (глобалізація, інформатизація, технічний прогрес). Про важливість ролі міст свідчать дані табл. 1: у 2025 році населення 600 провідних міст світу складе 2 млрд. осіб або 25% населення планети (для порівняння: сьогодні населення цих міст складає 1,5 млрд. осіб або 22% населення планети). Урбанізація зумовлює зміни в галузевих і територіальних пропорціях розвитку економіки, в структурі зайнятості, сприяє розвитку інфраструктури. Проте, одним з негативних наслідків високої концентрації економічної активності великих міст є формування несприятливого екологічного середовища.

Таблиця 1

**Країни з чисельністю населення понад 80 млн. осіб,
станом на липень 2013 року**

№	Країна	Чисельність населення, осіб	Приріст	Кількість міст з населенням 1 млн. осіб	ВВП в розрахунку на душу населення, дол. США
1	Китай	1 336 718 015	0,493%	190	20 706
2	Індія	1 189 172 906	1,344%	54	1 414
3	США	313 232 044	0,963%	9	52 839
4	Індонезія	245 612 043	1,213%	13	3 499
5	Бразилія	203 429 773	1,134%	15	10 958
6	Пакистан	187 342 721	1,573%	9	1 295
7	Бангладеш	158 570 535	1,566%	5	818
8	Нігерія	155 215 573	1,933%	11	1 725
9	Росія	142 914 136	-0,030%	15	14 973
10	Японія	126 475 664	-0,088%	12	39 321
11	Мексика	113 724 226	1,102%	10	11 224
12	Філіппіни	101 833 938	1,903%	4	2 792
13	Ефіопія	90 873 739	3,190%	1	483
14	В'єтнам	90 549 390	1,077%	2	1 896
15	Єгипет	82 079 636	1,960%	4	3 114
16	Німеччина	81 471 834	-0,208%	4	43 952
17	Україна	43 042 880	-0,278%	3	3 892

На сьогодні міста України розвиваються в умовах самоврядування, децентралізації територіального управління, разом з тим, спостерігається

нерациональне використання природного потенціалу, низький рівень ефективності екологічних проектів, їх неузгодженість з міськими і державними програмами, орієнтованими на сталий розвиток.

Визначено, що на сьогодні, після кризи 2008-2009 рр., має змінитись парадигма сучасної економіки, і, відповідно, мають змінитись економіка міста, інфраструктура, підходи до використання ресурсів. В дослідженні доведено, що зміни, які відбуваються в розумінні актуальності енергоефективності, впливу господарських процесів на клімат, сутності концепції сталого розвитку, формують нові вимоги до сучасної екології, і, як наслідок, мають змінитись і екологічні вимоги до життєдіяльності населення у великих, техногенно-навантажених містах.

В сучасних умовах місто в екологічному відношенні являє собою певну загрозу – змінюються природні ландшафти, збільшуються обсяги відходів, утворюються полігони для них і смітники. Дані проблеми зумовлюють застосування економіко-екологічних підходів та інструментів для їх подолання.

За результатами узагальнення наукових поглядів, що сформувались в науковому середовищі стосовно економічних проблем в сфері природокористування, з'ясовано, що істотною перешкодою для досягнення сталого розвитку в Україні, як і в усьому світі, є відсутність узгодженого підходу, який би повністю інтегрував три складові збалансованого розвитку. Навпаки, зросла кількість різних процесів, орієнтованих на кожен складову окремо, що обумовлено певною специфічністю та широтою проблеми. Стан навколишнього природного середовища стає все жорсткішим обмеженням для економічного зростання.

Визначено, що сучасні тенденції розвитку міст зумовлюють застосування зваженого підходу з урахуванням екологічних пріоритетів. Досліджено, що розвиток міст призводить до формування специфічного міського середовища. У великих містах України в найбільшому ступені відчутні результати потужного антропогенного впливу на природні процеси. Концентрація економічних, адміністративних, людських ресурсів в містах створює передумови для активного розвитку. Попри це, наслідки урбанізаційних процесів впливають на стан навколишнього природного середовища, тому що через все більше техногенне навантаження на урбанізовані території порушується екологічна рівновага між природою та суспільством, виникають незворотні процеси в природі та погіршується стан здоров'я населення великих міст, спостерігається підвищення використання природних ресурсів, суттєвим стає вплив господарських процесів на навколишнє природне середовище.

Встановлено, що дана проблематика є масштабною та набуває глобального характеру. Інтенсивність урбанізаційних процесів стримується ресурсними обмеженнями, активна економічна діяльність в містах зумовлює посилення негативних процесів впливу на всі компоненти міського середовища: атмосферу, рослинність, ґрунти, рельєф, гідрографічну мережу, підземні води.

Оскільки Україна є індустріальною країною із значним промисловим потенціалом і значним рівнем урбанізації, політика економічного розвитку й екологічна політика мають враховувати урбоекологічні проблеми.

За останні 20 років стратегії або програми сталого розвитку прийняли більше ста країн, проте, виходячи з результатів зміни екологічного стану, визначено, що принципи сталого розвитку не вдалось повністю впровадити ні в одній країні світу. Для повної реалізації концепції сталого розвитку необхідною є зміна діючої парадигми розвитку, що заснована на необмеженому економічному зростанні. Це підкреслюється положеннями Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй з довідки, що в 2008 р. виступила з ініціативою щодо «зеленої економіки» та визначила, що остання має бути орієнтована на якісний розвиток, тобто кількісні орієнтири економічного зростання, збільшення ВВП повинні поступатись усвідомленню важливості забезпечення соціальної та екологічної якості зростання.

З урахуванням методології дослідження в роботі «зелену економіку» запропоновано розглядати як сукупність галузей національної економіки та інституційних механізмів, що в результаті свого функціонування на довгостроковій і економічно вигідній основі нівелюють абсолютизацію економічного розвитку, сприяють поліпшенню навколишнього середовища та покращенню екологічної якості життя, розвитку еколого-орієнтованих секторів економіки.

В ключових секторах «зеленої економіки» завдяки економічним реформам та державній підтримці послаблюються зв'язки між економічним зростанням та споживанням ресурсів і негативним впливом на навколишнє середовище. Інтенсифікація залучення «зелених інвестицій» у порівнянні з традиційною економікою забезпечить суттєве покращення використання ресурсів і високі економічні показники (рис. 1).

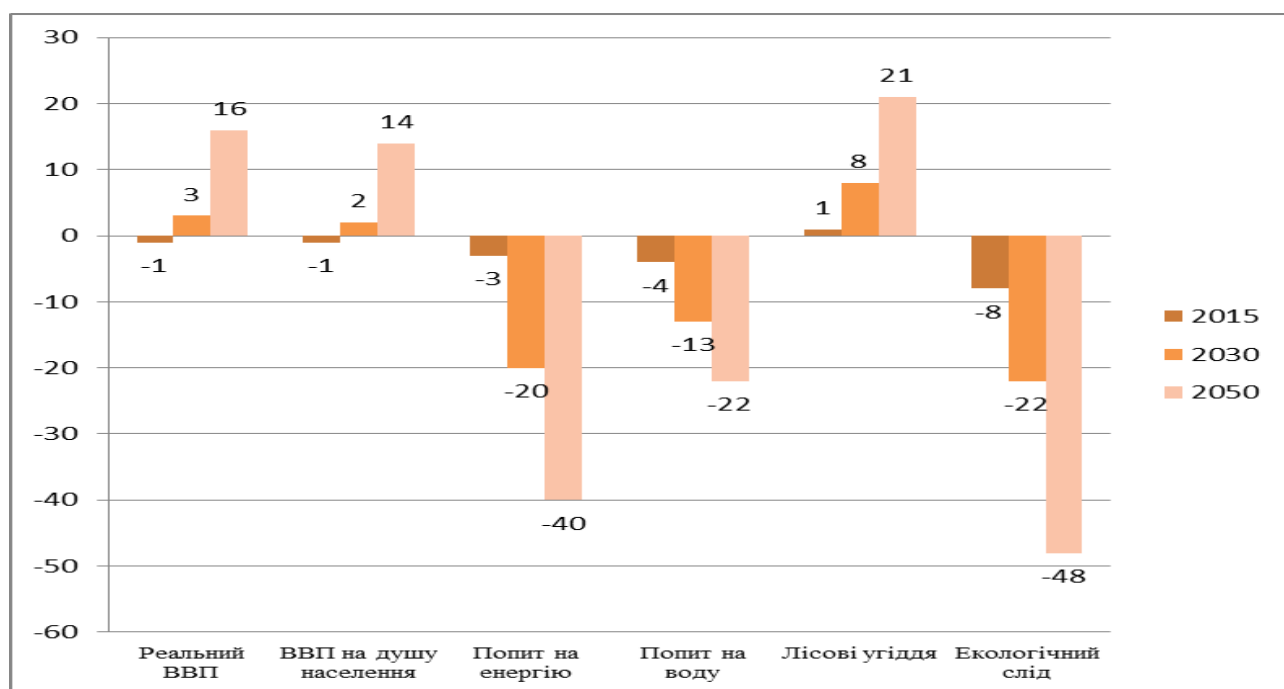

Рис. 1. Прогнозна різниця у відсотках між «зеленою» та традиційною економікою

Виникнення та розвиток секторів «зеленої економіки» обумовлює зацікавленість інвесторів і появу «зелених інвестицій». Інвестиційні банки, фонди прямих інвестицій і компанії, що управляють активами за принципами обмеження ризику та забезпечення високої потенційної прибутковості, приділяють значну увагу еколого-орієнтованим технологіям, використовуючи стратегії їх комерціалізації на зростаючих «зелених» ринках. Екологічність компаній сьогодні розглядається як один із факторів конкурентоспроможності, що актуалізує розвиток «зелених» ініціатив.

Для більшості великих міст, що мають певний перелік екологічних проблем, рух до сталого розвитку є виключно актуальним та вимагає реалізації стратегій, спрямованих на активізацію процесів екологізації міста. Також усі напрями господарської діяльності в умовах сучасної економіки мають бути приведені у відповідність до загальних екологічних законів, правил і принципів.

Другий розділ **«Методологічні засади державного управління екологічно сталим розвитком міст»** присвячений дослідженню змісту та важелям державного управління екологічно сталим розвитком міст як передумови екологізації економіки, формуванню інтегральної оцінки соціо-еколого-економічного розвитку територій як інструменту визначення ступеню збалансованості розвитку територій, формуванню аналітичного забезпечення розробки та реалізації стратегії екологічно сталого розвитку міст.

В роботі досліджено зарубіжний досвід реалізації екологічної політики розвинених країн, визначено їх особливості та можливості застосування окремих положень в процесі вироблення вітчизняних еколого-економічних засад політики сталого розвитку. Доведено, що застосування технології бенчмаркінгу в напрямі відновлення територій міста та в рамках Public and Private Partnership-проектів створює підґрунтя для розробки програми партнерства щодо відновлення промислових територій, яка передбачала би надання фінансової та технічної підтримки населеним пунктам. В Україні значна площа таких територій і населених пунктів або взагалі не використовується, або використовується неефективно. Особливо це стосується Донецької та Луганської областей.

Визначено, що екологічна політика в усьому світі є засобом підвищення конкурентоспроможності національних економік, а в Україні система екологічного регулювання поки що на етапі становлення. З'ясовано, що екологізація економічного розвитку України є одним з найважливіших орієнтирів модернізації вітчизняної економіки. Визначено інструментальне забезпечення «зеленої економіки», її напрями, обґрунтовано необхідність використання екологічних податків і державних «зелених» закупівель. Доведено, що державні «зелені закупівлі» та часткова зміна системи оподаткування є потужними інструментами стимулювання інновацій та розробки нових екопродуктів.

Використання зазначених інструментів поряд з екологічним аудитом і екологічною сертифікацією надасть змогу створити підґрунтя для переходу на новий тип господарювання з урахуванням процесів розвитку «зеленої

економіки». Розроблено механізм розвитку «зеленої економіки» в Україні. Актуалізовано необхідність впровадження дієвих організаційно-економічних механізмів підтримки «зеленої економіки» в Україні, які б зумовили створення належних умов для розвитку екологоорієнтованої діяльності бізнес-середовища, економічного і соціального прогресу. В роботі запропоновано інтегральне оцінювання рівня соціо-еколого-економічного розвитку територій, що передбачає формування системи індикаторів. Враховуючи особливості методики державного статистичного аналізу, в роботі розрахунки здійснювались на прикладі територій-регіонів. Індекс соціо-еколого-економічного розвитку території визначається як рівнозважене середнє двадцяти семи нормованих (стандартизованих) значень $I_{k,l,m}$ індикаторів розвитку території та має наступний вигляд

$$I_{dev} = \frac{1}{27} \left(\sum_{k=1}^9 I_k^{ec} + \sum_{l=1}^9 I_l^s + \sum_{m=1}^9 I_m^e \right).$$

Приведення індексів розвитку території до нормованого вигляду проводилось таким чином, щоб їх змінювання відбувались у діапазоні від 0 до 1, причому найгірші значення з точки зору розвитку відповідали числовим величинам близьким до 0, а найкращі – наближувались до 1.

Результати розрахунків індексів розвитку регіонів України в період 2005-2011 рр. як рівнозважених середніх значень відповідних нормованих показників, наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Інтегральні показники розвитку регіонів України

Індекси	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Індекс соціо-еколого-економічного розвитку, I_{dev}	0,36	0,44	0,43	0,53	0,50	0,55	0,68
Індекс економічного розвитку, I^{ec}	0,22	0,27	0,44	0,55	0,41	0,58	0,89
Індекс соціального розвитку, I^s	0,39	0,59	0,58	0,67	0,38	0,45	0,55
Індекс екологічного розвитку, I^e	0,47	0,46	0,27	0,37	0,72	0,61	0,59

В роботі побудовано тренди індексів I_{dev} , I^{ec} , I^s , I^e розвитку територій країни, які дозволяють простежити тенденції, що відбуваються в системі та в кожній з підсистем. Динаміка індексу I_{dev} відображена на рис. 2.

Отже, в динаміці розвитку протягом досліджуваного періоду простежується нестійкість, що свідчить про певний вплив світових економічних процесів.

Для аналізу впливу економічного, соціального та екологічного факторів на соціо-еколого-економічний розвиток території побудовано регресійну модель

$$I_{dev} = a + b_1 I^{ec} + b_2 I^s + b_3 I^e,$$

де a , b_i – параметри, що оцінюються, $i=1, 2, 3$.

Кореляційна матриця, що відображає ступінь взаємозалежності між показниками I_{dev} , I^{ec} , I^s , I^e , представлена у вигляді табл. 3.

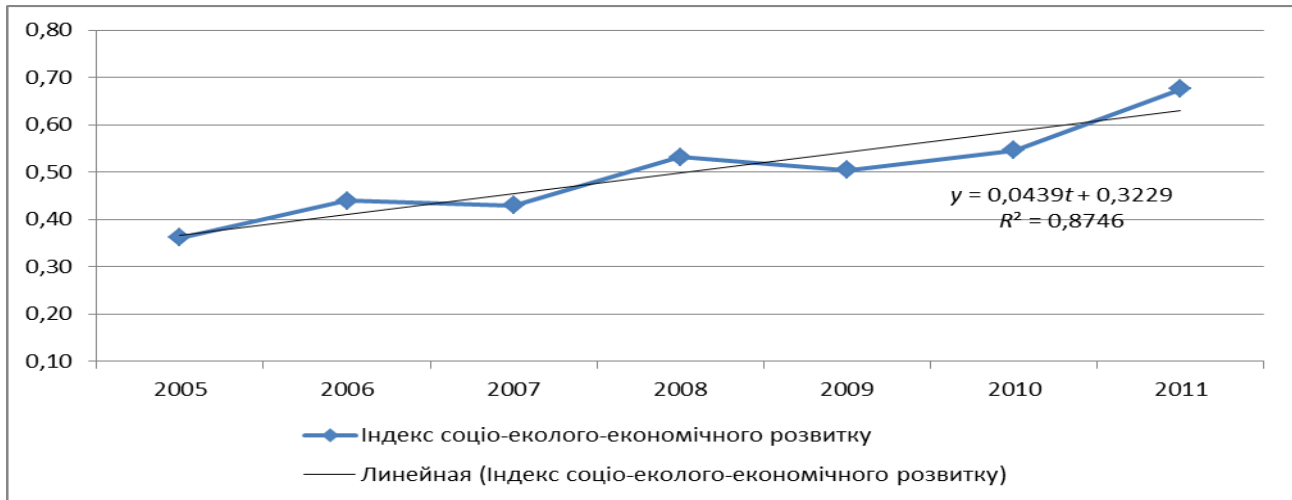

Рис. 2. Динаміка індексу I_{dev} соціо-еколого-економічного розвитку України

Таблиця 3

Кореляційна матриця для індексів розвитку України

Індекси	I_{dev}	I^{ec}	I^s	I^e
I_{dev}	1	0,96	0,24	0,43
I^{ec}	0,96	1	0,28	0,25
I^s	0,24	0,28	1	-0,67
I^e	0,43	0,25	-0,67	1

Вплив включених в модель факторів на індекс I_{dev} є істотним, але найвагомий вплив на розвиток територій України в розглянутому періоді спричиняв економічний розвиток, а саме 70% варіації значень індексу I_{dev} , екологічним розвитком обумовлено 22% варіації, соціальним – 8%. Це свідчить про відсутність балансу між різними напрямками розвитку країни.

Запропонований методичний підхід і отримані результати розрахунку інтегральних оцінок соціо-еколого-економічного розвитку територій є основою для вироблення політики екологічно сталого розвитку міст України.

В роботі обґрунтовано методичні засади формування аналітичного забезпечення розробки та реалізації стратегії екологічно сталого розвитку міст. З використанням ієрархічного методу кластерного аналізу (методу Варда з Евклідовою відстанню як міри схожості) здійснено компаративний аналіз регіонів України за показниками антропогенних навантажень на навколишнє природне середовище, що дозволяє визначати управлінські впливи з урахуванням недоліків та переваг регіонів на шляху до екологічно сталого розвитку міст. Метод Варда дозволив виявити чотири кластери (рис. 3) – чотири групи регіонів за рівнем антропогенних навантажень.

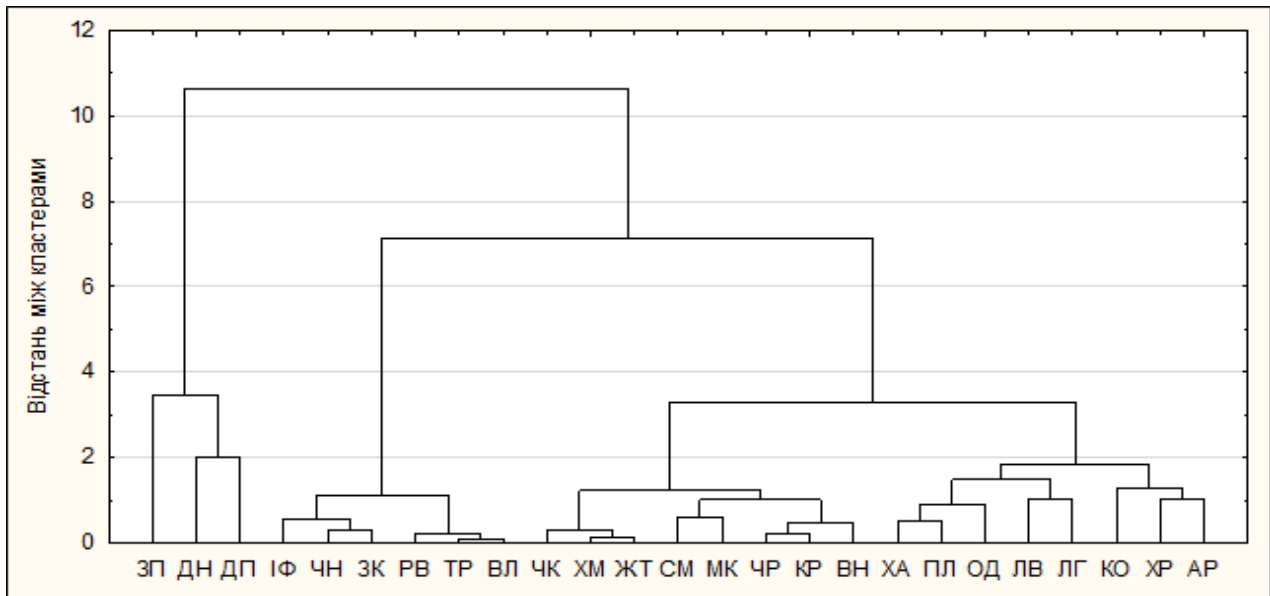

Рис. 3. Візуалізація результатів кластеризації регіонів України за рівнем антропогенних навантажень за період 2008-2011 роки

Кластер 1 об'єднує регіони з високим рівнем антропогенних навантажень та представляє групу з трьох регіонів: Донецької, Дніпропетровської та Запорізької областей. Середнє значення інтегрального показника антропогенних навантажень у період 2008-2011 рр. для цих регіонів становить від 0,5 до 1 (табл. 4).

Таблиця 4

Результати кластеризації регіонів України за рівнем антропогенних навантажень за період 2008-2011 роки

Кластер	Назва кластеру	Регіон		Середнє значення інтегрального показника антропогенних навантажень
		Назва	Позначення	
1	2	3	4	5
1	Регіони з високим рівнем антропогенних навантажень	Донецька обл.	ДН	0,85
		Дніпропетровська обл.	ДП	0,70
		Запорізька обл.	ЗП	0,55
2	Регіони з середнім рівнем антропогенних навантажень	АР Крим	АР	0,30
		Одеська обл.	ОД	0,30
		Київська обл.	КО	0,30
		Харківська обл.	ХА	0,29
		Луганська обл.	ЛГ	0,28
		Полтавська обл.	ПЛ	0,23
		Херсонська обл.	ХР	0,21
		Львівська обл.	ЛВ	0,20
3	Регіони з низьким рівнем антропогенних навантажень	Миколаївська обл.	МК	0,19
		Вінницька обл.	ВН	0,18
		Сумська обл.	СМ	0,16
		Чернігівська обл.	ЧР	0,15
		Кіровоградська обл.	КР	0,14

Продовження табл. 4

1	2	3	4	5
		Черкаська обл.	ЧК	0,13
		Житомирська обл.	ЖТ	0,12
		Хмельницька обл.	ХМ	0,11
4	Регіони з дуже низьким рівнем антропогенних навантажень	Івано-Франківська обл.	ІФ	0,07
		Тернопільська обл.	ТР	0,06
		Рівненська обл.	РВ	0,06
		Волинська обл.	ВЛ	0,06
		Закарпатська обл.	ЗК	0,03
		Чернівецька обл.	ЧН	0,01

Кластер 2 включає вісім регіонів (Харківська область – АР Крим) з середнім рівнем антропогенних навантажень (середнє значення інтегрального показника – від 0,2 до 0,5). Кластер 3 об'єднує регіони з низьким рівнем антропогенних навантажень та представляє групу з восьми регіонів (Черкаська – Вінницька області) з середнім значенням інтегрального показника – від 0,1 до 0,2. Кластер 4 включає шість регіонів (Івано-Франківська – Волинська області) з дуже низьким рівнем антропогенних навантажень (середнє значення інтегрального показника – від 0 до 0,1).

Подальший аналіз результатів кластеризації забезпечує єдність підходів для однорідних груп, для яких мають бути розроблені типові регіональні програми, сформовані стратегічні пріоритети еколого-економічного розвитку, враховуючи особливості регіонів і рівень антропогенних навантажень.

У третьому розділі **«Наукові підходи до забезпечення екологічно сталого розвитку міста із застосуванням інструментів «зеленої економіки»** обґрунтована необхідність широкого впровадження сучасних екологічних інноваційних підходів в управління містом, територіями, регіоном в умовах екологічної трансформації економіки; досліджені наукові підходи до забезпечення розвитку «зеленого будівництва»; запропоновано методичний підхід до формування національної системи сертифікації «зеленого будівництва» як складової процесів екологічної трансформації економіки.

Обґрунтовано, що для забезпечення переходу від традиційної та ресурсозалежної економіки до альтернативної й енергоефективної, необхідне використання прогресивних екологічно інноваційних підходів, що визначають привабливість і конкурентоспроможність будівельної галузі. Доведено, що сучасна містобудівна практика переважно спрямована на екстенсивне освоєння як міських територій, так і природних ресурсів.

Доведено, що екологізація економіки вимагає застосування методичних підходів, спрямованих на стабілізацію екологічного стану міст. Тому в роботі запропоновано використання положень концепції «зеленого будівництва», що передбачає ефективне використання енергії, води та інших ресурсів; увагу до підтримки здоров'я мешканців і підвищення ефективності праці працівників; скорочення відходів, викидів та інших впливів на навколишнє середовище. «Зелене будівництво» в роботі визначено як сукупність заходів, що

структуровані відповідними стандартами проектування та будівництва з метою збільшення ефективності використання природних ресурсів з одночасним зменшенням негативного впливу будівель на навколишнє середовище та на життєдіяльність людини. «Зелене будівництво» ґрунтується на відповідній сертифікації та є широко поширеним у світі.

В дослідженні визначено, що на сьогодні ринок «зеленого будівництва» в Україні є несформованим, як і відповідна система сертифікації. Визначено, що без відповідної законодавчої бази та стимулюючих державних програм, широке впровадження «зеленого будівництва» є проблемним. З урахуванням цього, запропоновано підхід до формування національної системи екологічної сертифікації об'єктів нерухомості, що враховує і зарубіжний досвід, і вітчизняну специфіку. Відзначено, що в даний час «зелені» стандарти широко використовуються Європейським Союзом, США, Австралією, країнами Азії та починають застосовуватись на Середньому Сході та в Латинській Америці. У ряді країн розробляються власні національні «зелені» стандарти, що створюються з урахуванням місцевого законодавства, державної політики відносно енергоресурсів і екології, кліматичних умов і т.д.

Проаналізована світова практика добровільних систем сертифікації за критеріями енергетичної й економічної ефективності. Серед добровільних систем сертифікації в світі виділяють більше десяти стандартів, більшість з яких мають національний характер і розповсюджені в Японії, Австралії, Франції, Німеччині і т.д. На міжнародному ринку використовується система BREEAM (Великобританія) і LEED (США), а також GSBC від DGNB (Німеччина). Сертифікація будівель відповідно до «зелених» стандартів надає певні переваги як інвесторам і власникам нерухомості, так і девелоперам, проектувальникам і компаніям-власникам.

Метою створення вітчизняної системи екологічної сертифікації є: мінімізація негативної дії об'єкту нерухомості на навколишнє середовище; мінімізація забруднення довкілля об'єктами нерухомості, як при будівництві, так і в процесі експлуатації; раціональне використання природних ресурсів, необхідних при будівництві та експлуатації об'єктів нерухомості; впровадження передових енергоефективних і енергозберігаючих рішень в практику будівництва й експлуатації будівель і споруд; пропаганда та сприяння розвитку «зеленого будівництва» в Україні; надання допомоги покупцям при виборі об'єктів нерухомості, що не мають негативної дії на довкілля.

Відповідно до запропонованої національної системи екологічної сертифікації об'єктів нерухомості розроблено узагальнену схему процесу сертифікації (рис. 4).

Наявність сертифікованих будівель дає поштовх для розвитку екологічного девелопменту як інноваційного підходу до містобудування, який передбачає здійснення підприємницької діяльності, що пов'язана із створенням об'єкту нерухомості або його реконструкцією, приводить до збільшення його вартості завдяки врахуванню екологічних вимог і використанню технологічних схем та технологій без шкідливого впливу на екосистему. Доведено, що для комплексного розвитку екологічного девелопменту необхідна розробка власних

національних «зелених стандартів», стимулюючої державної підтримки, спрямованої на широке впровадження «зеленого будівництва».

В дисертації розроблено та обґрунтовано комплекс змін і доповнень до проекту Закону України «Про розвиток «зеленого будівництва», що враховують об'єктивні передумови розвитку цього інноваційного напрямку, а також передовий зарубіжний досвід у зазначеній сфері.

Рис. 4. Схема процесу сертифікації об'єктів нерухомості за «зеленими стандартами»

Закон має визначати основні засади суспільних відносин у сфері «зеленого будівництва»; створення системи національних стандартів щодо сертифікації об'єктів нерухомості, а також акредитації компетентних органів. В роботі обґрунтована необхідність прийняття Програми розвитку «зеленого будівництва», що зведе в єдине ціле діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктів ринкової інфраструктури і надасть змогу гармонізувати економічні й екологічні інтереси девелоперів.

Основні напрями реалізації Програми розвитку «зеленого будівництва» визначені наступним чином: нормативно-правове та управлінсько-інституційне забезпечення; збільшення суспільної довіри до «зеленого будівництва» як екологічного та енерго-ресурсозберігаючого підходу до проектування та будівництва; налагодження функціонування системи сертифікації «зеленого будівництва»; створення сприятливих умов для ведення та розвитку технологій «зеленого будівництва»; розвиток системи спеціалізованих досліджень та спеціалізованого консультування; налагодження співпраці та координація

зусиль на урядовому рівні, серед громадських організацій, а також у межах міжнародних відносин стосовно проблем ефективного природокористування.

Розроблений проект державної програми розвитку «зеленого будівництва» спрямовано на системну розбудова новітньої державної екологічної політики, яка базується на заінтересованій і відповідальній участі у її формуванні та практичній реалізації всієї сукупності задіяних суб'єктів (держави, адміністративно-територіальних (економічних) регіонів, окремих міст) з відповідними кожному з них соціальними, економічними, виробничо-господарськими та іншими структурами. Дана Програма носить комплексний характер, адже визначає пріоритетні напрями діяльності для основних суб'єктів в даній сфері суспільних відносин. Доведено, що широке впровадження «зеленого будівництва» сприятиме процесам екологізації економіки, поширенню енерго-ресурсозберігаючого підходу до проектування, будівництва, облаштування будівель, що в результаті забезпечить збільшення ефективності використання природних ресурсів з одночасним зменшенням негативного впливу будівель на навколишнє середовище.

Ефективне природокористування в умовах трансформації економіки має забезпечуватись наявністю відповідної законодавчої бази. Тому доцільним є закріплення теоретичних здобутків для практичного впровадження шляхом прийняття Закону України «Про розвиток «зеленого будівництва», що стане важливим кроком на шляху формування правового підґрунтя в даній сфері. Прийняття Закону на основі вимог міжнародного законодавства та позитивного досвіду зарубіжних країн створить необхідні умови для ефективної модернізації будівель, використання поновлювальних джерел в існуючих та нових будівлях, сприятиме економному використанню природних ресурсів під час будівництва та експлуатації офісних будівель, покращенню рівня життя населення внаслідок скорочення витрат на оплату паливно-енергетичних ресурсів.

Запропонована вітчизняна система сертифікації є початком створення в країні системи управління екологічною безпекою при проектуванні, будівництві й експлуатації об'єктів нерухомості та виступає складовим елементом трансформаційних процесів екологізації економіки.

У четвертому розділі **«Формування стратегії екологічно сталого розвитку міста в контексті «зеленого зростання»** викладено концептуальний підхід до розробки стратегії екологічно сталого розвитку міста; обґрунтовано необхідність поєднання концепту «зеленої економіки» та міської екології як проблемно-орієнтованого підходу; розроблено комплекс організаційно-економічних заходів, спрямованих на визначення резервів підвищення ефективності природокористування.

З метою визначення пріоритетів екологічно сталого розвитку міст необхідним є врахування соціального фактору, щільності населення, показників народжуваності та смертності у відповідності з економічним розвитком і станом навколишнього природного середовища. В дослідженні з'ясовано, що в Україні погіршується медико-демографічна ситуація, яка характеризується природним скороченням населення, трудовою міграцією, погіршенням стану

здоров'я населення. Демографічна ситуація та стан здоров'я населення, мають безліч аспектів і зачіпають соціальний захист, охорону здоров'я та освіти, трудову зайнятість, впливають на збалансованість попиту і пропозиції на ринку праці, зумовлюють додаткове навантаження на бюджети різних рівнів, позначаються на темпах економічного зростання.

З'ясовано, що на сьогодні не вироблено єдиного методичного і практичного підходу до широкого використання комплексу екологічних рішень для великих техногенно-навантажених міст. Тому в роботі запропоновані організаційно-економічні засади, спрямовані на визначення резервів підвищення ефективності природокористування при розробці та реалізації цільових програм розвитку міста.

Визначено пріоритети державної екологічної політики, що є основою для розробки та впровадження регіональних програм, спрямованих на активізацію процесів екологізації територій. Встановлено, що для міста Донецьк як великої урбанізованої території, далекої від стану сталого розвитку, що характеризується значною концентрацією промислового виробництва й є зоною інтенсивних техногенних впливів, рух до сталого розвитку є виключно актуальним. Доведено, що для зменшення впливу антропогенного навантаження необхідним є приведення господарської діяльності у відповідність до загальних екологічних законів, правил і принципів, що в свою чергу в свою чергу потребує впровадження ефективних моделей, методів, інструментів, спрямованих на екологізацію міста.

На міській території відбувається інтенсивне використання природних ресурсів, при цьому змінам піддаються всі природні компоненти, тому найбільш важливим є питання комплексного оцінювання ступеня екологізації міста з урахуванням економічних наслідків від зміни характеру використання територій міста.

Обґрунтовано доцільність формування системи оцінювання рівня екологізації міста в комплексі організаційно-економічних заходів, спрямованих на визначення резервів підвищення ефективності природокористування. Сутність системи оцінювання полягає в інтеграції економічних та екологічних оцінок і передбачає наявність трьох рівнів: організаційного, технологічного та функціонального. Даний підхід охоплює весь комплекс процедур, заходів і рішень, спрямованих на досягнення еколого-економічного балансу та визначення впливу еколого-економічних наслідків діяльності міста на навколишнє середовище.

Визначено необхідність проведення екологічної реконструкції міста. Під екологічною реконструкцією міста розуміється реалізація комплексу заходів, спрямований на якісну зміну стану навколишнього середовища територій, об'єктів міста, який передбачає екологічне оздоровлення природних комплексів та здійснюється за рахунок комбінування та кооперування передових досягнень науки та технологій у сфері містобудування й економіки природокористування. Також комплекс заходів передбачає використання сучасних інструментів еколого-економічного управління, реалізація яких

забезпечить екологічну безпеку міста, що сприятиме інтенсифікації процесів екологізації економіки.

З метою забезпечення екологічно сталого розвитку міста розроблено механізм стратегічного управління сталим розвитком міста на засадах «зеленої економіки» (рис. 5).

Розроблено організаційний механізм екореконструкції міста, що передбачає реалізацію проекту екореконструкції, який складається з трьох елементів: ідентифікації й оцінювання екологічних ризиків, управління технічним потенціалом, планування інноваційного розвитку. При цьому в процесі екологізації, формування програм екореконструкції має значення чітке уявлення про поточний екологічний стан території, визначення якого здійснюється на основі запропонованого алгоритму діагностики екологічного стану міста.

До системи специфічних принципів управління екологічно сталим розвитком міст віднесено: практичність, комплексність та системність, гнучкість, періодичність, відповідність, ефективність, значущість для розвитку.

В дослідженні доведено, що такі інструменти як стале проектування та будівництво, так або інакше, стосуються всіх без виключення питань забезпечення екологічно сталого розвитку міста, – від екологізації будівель і споруд до забезпечення екологічної рівноваги, від створення здорового середовища до мінімізації споживання первинних ресурсів і зростання обсягів використання поновлених ресурсів, від екологічної освіти мешканців і їх виховання до утилізації всіх відходів і їх мінімізації, а також сприяють інтенсифікації процесів, спрямованих на забезпечення екологізації економіки.

Мета створення даного механізму полягає в підтримці дієздатності системи управління екологізацією міста, здатної забезпечити належні умови еколого-економічного розвитку міста, забезпечити максимально ефективне використання природних ресурсів на території міста, підвищити якість життя населення, сформувати стійке міське середовище.

В дослідженні концептуально обґрунтовано, що формування стратегії екологічно сталого розвитку міста передбачає реалізацію принципу сталого розвитку, заснованого на врахуванні економічних і соціальних пріоритетів розвитку всіх функціонуючих суб'єктів на території міста, а саме: реалізацію системного підходу, що забезпечить максимальне використання синергетичних ефектів, зумовлених наявністю поєднаних результатів, взаємовпливом цілей при реалізації передбачених концепцією заходів; реалізацію екологічного, економічного, інвестиційного потенціалу підприємств та установ, розташованих на території міста. Методичне й інструментальне забезпечення реалізації стратегії наведено в табл. 5.

Доведено, що реалізація стратегії екологічно сталого розвитку міста передбачає структурні зміни у виробництві на основі екологічної модернізації, розвитку інновацій і нових ринків, зміни в адміністративному управлінні на центральному, регіональному та муніципальному рівні (припускає трансфер управлінських зв'язків і технологій), зміни ментальності бізнесу та населення до понять енергозбереження й збереження екологічної системи.

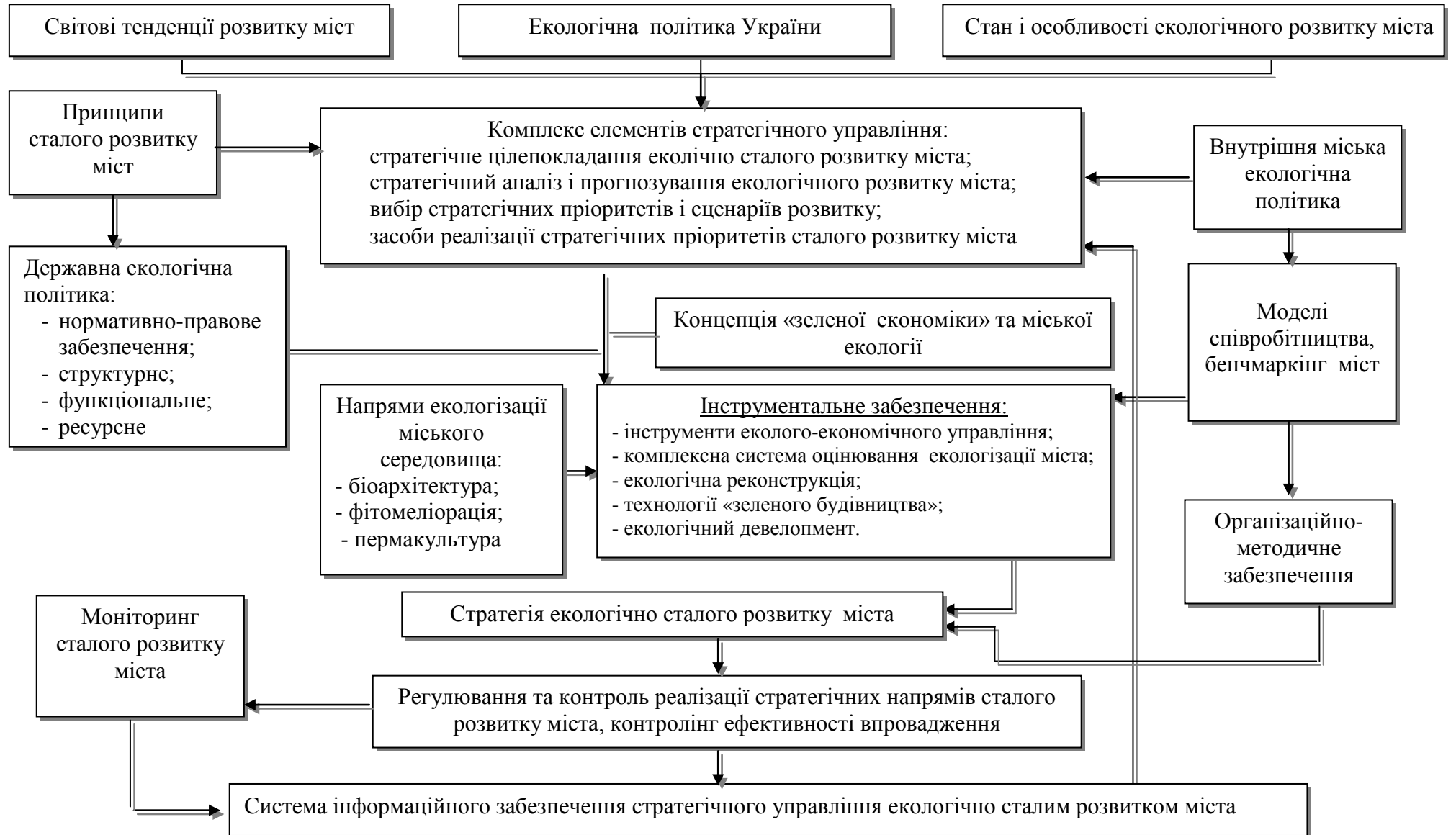

Рис. 5. Структура механізму стратегічного управління екологічно сталим розвитком міста на засадах «зеленої економіки»

Методичне забезпечення реалізації стратегії екологічно сталого розвитку міста

Методичне забезпечення	Напрями
Планування	Виявлення й аналіз перспективних природоохоронних напрямів в рекреаційній діяльності; створення міських цільових програм, спрямованих на екологізацію економічного розвитку
Фінансове забезпечення	Фінансова підтримка «зеленого підприємництва»; виділення цільових кредитів, субсидій на природоохоронні проекти та заходи
Інформаційне забезпечення	Підвищення рівня екологічної культури, створення нових інформаційних каналів, сприяння розповсюдженню природоохоронної інформації
Економічна підтримка	Формування попиту на екологічні товари та послуги; організація передачі екологічних технологій підприємствам, розвиток лізингу на обладнання для екопроектів
Науково-технічна підтримка	Стимулювання природоохоронного НТП, підтримка фундаментальних і прикладних екологічних досліджень, розвиток міжнародного співробітництва

У п'ятому розділі «**Організаційно-ресурсне забезпечення екологічно сталого розвитку міст**» визначено напрями реалізації «зеленої політики» в рамках ринкових трансформацій, сформувано організаційно-інформаційне забезпечення функціонування механізму стратегічного управління екологічно сталим розвитком міста на засадах «зеленої економіки», визначено інструментальне забезпечення стратегічного управління екологічно сталим розвитком.

Аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що вартість виробленої продукції та послуг в секторі «зеленої економіки» в 2012 р. оцінювалась в 2 трлн. дол. або 2,7 світового ВВП, прибуток – в 530 млрд. дол., зайнятість – в межах 10 млн. осіб. Визначено, що вклад «зеленого» сектору в розвиток господарського комплексу окремих держав, які концентрують основну частину потужностей та інвестицій у цій сфері, помітно вище. Так, в США «зелена економіка» дає продукції та послуг більш, ніж на 600 млрд. дол. (4,2% ВВП), зайнятість в ній оцінюється в 3 млн. осіб; в Японії – відповідно 3,4 % ВВП і приблизно 1,5 млн. осіб; в країнах Європейського Союзу в цілому – 2,5% сукупного ВВП і понад 3,4 млн. осіб, проте в окремих країнах показники вищі. Наприклад, у Німеччині – близько 4,8% ВВП та статус світового лідерства з експорту екологічно чистих товарів і послуг (зокрема, більше 12% світової торгівлі обладнанням із збереження клімату); у Великобританії, яка є світовим лідером за часткою «зеленого» сектору, в 2012 р. – 8,8% ВВП, частка в експорті становила 5%, в загальній зайнятості – 3%.

Сьогодні виробничі відносини в сфері використання, відтворення природних ресурсів, охорони навколишнього середовища потребують адаптації до нових умов конкуренції та дефіциту ресурсів. Тому «зелену економіку» слід

розглядати як масштабний практичний механізм реалізації екологізації економіки, що особливо актуально в умовах ресурсної й енергетичної залежності країни.

Доведено, що розвиток «зеленої економіки» мають забезпечити екологоорієнтовані види бізнесу. Першочерговими завданнями державної підтримки розвитку «зеленої економіки» є створення структурованого ринку для продукції «зеленої економіки», створення сприятливого інвестиційного клімату, сприяння розробці передових технологій і забезпечення підтримки «зелених ініціатив» на всіх рівнях. Визначено, що «зелена економіка» має бути орієнтована на якісний розвиток, кількісні орієнтири економічного зростання, збільшення ВВП повинні поступатися усвідомленню важливості забезпечення соціальної та екологічної якості зростання. Встановлено необхідність застосування фінансових інструментів для залучення інвестицій в сектори «зеленої економіки» через часткову компенсацію державою процентних ставок за кредитами для «зелених» проектів; надання державних субсидій для реалізації даних проектів; розвиток секторів «зеленої економіки» з використанням форм державно-приватного партнерства; сприяння співробітництву з міжнародними фінансовими організаціями, що фінансують програми з енергоефективності.

В результаті розробки наукових засад забезпечення екологічної трансформації національної економіки обґрунтовано концептуальну модель розвитку «зеленої економіки» (рис. 6), модель інституційного середовища «зеленої економіки», яка відображає його принципову структуру та визначає взаємозв'язки складових елементів (принципів екологічно сталого розвитку, нормативно-правового забезпечення «зеленої економіки», національної та регіональної екологічної та економічної політики) та визначені етапи формування Державної концепції розвитку «зеленої економіки» в Україні. Визначено напрями реалізації концепції «зеленої економіки» за секторами національної економіки. В дослідженні визначені задачі, стратегічні пріоритети, критерії і чинники розвитку «зеленої економіки».

До чинників, що зумовлюють розвиток «зеленої економіки» віднесено: соціально-політичні; організаційно-управлінські; інноваційно-технологічні; кадрові; фінансово-економічні. До соціально-політичних належать: пріоритети внутрішньої та зовнішньої політики держави, глобалізаційні процеси; демографічна ситуація. До організаційно-управлінських: створення Ради з розвитку «зеленої економіки», чітке розмежування функцій та повноважень; координація діяльності та міжвідомча співпраця; правове забезпечення; вироблення та прийняття Державної концепції розвитку «зеленої економіки».

До інноваційно-технологічних чинників: міжнародне співробітництво та адаптація зарубіжного досвіду; розробка та впровадження інноваційних підходів; підтримка та розвиток форм державно-приватного партнерства в розвитку «зеленої економіки»; залучення та розвиток передових інновацій і технологій. Фінансово-економічні чинники: рівень конкурентоспроможності національної економіки; величина ВВП; залучення позабюджетних ресурсів; раціональне використання наявних ресурсів.

Встановлено, що екологічний маркетинг і екологічна логістика у вигляді концептуальних положень, підходів, прийомів, методів в умовах посилення екологічних вимог ринкового середовища та зростаючого попиту на екологічно чисті товари виступають дієвими інструментами еколога-економічного управління як підприємствами, так і територіями.

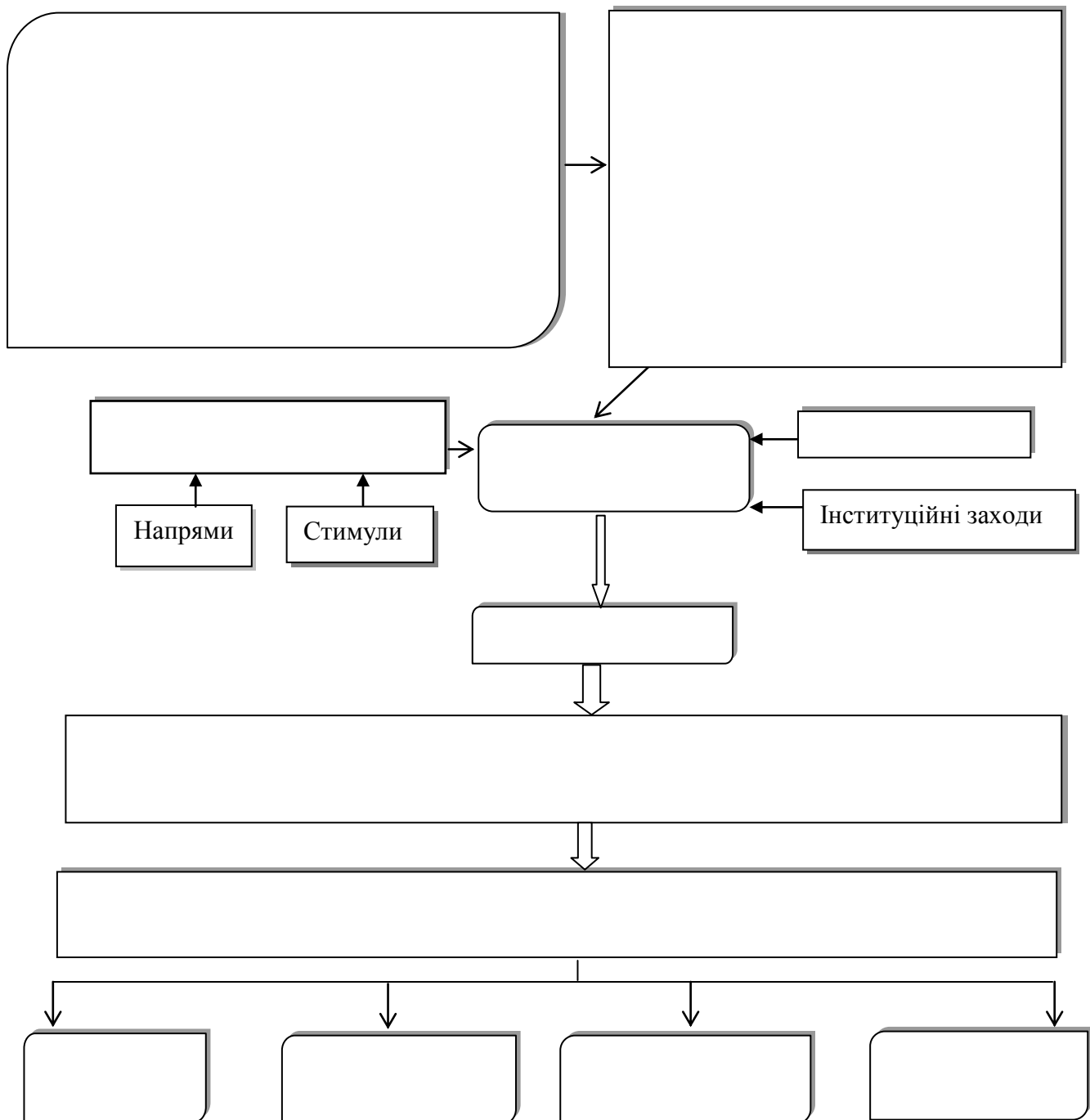

Рис. 6. Концептуальна модель розвитку «зеленої економіки» в Україні

Це пояснюється тим, що за своїми функціональними областями логістика пов'язана з усіма етапами виробництва на підприємстві, з вибору постачальників, сировини та закінчуючи пакуванням і маркуванням готової продукції, переробкою відходів.

Теоретико-методичне опрацювання, здійснене у попередніх розділах, вимагає практичного підтвердження. Переробка та утилізація відходів важливі не тільки з погляду їх використання як дешевого, альтернативного джерела сировини, із погляду охорони навколишнього середовища, але і як сфери застосування «зеленої економіки». Виробництво чавуну – найбільше енергоємне в чорній металургії, воно споживає понад 50% енергії, що використовується металургійними підприємствами з повним циклом.

Підвищення рівня використання вторинних матеріальних і енергетичних ресурсів веде до зниження матеріало- та енергоємності продукції й економії первинних ресурсів. Величезне значення має комплексна переробка відходів в чорній металургії, з яких велика частка доводиться на доменні шлами та пил, оскільки вони містять значну кількість заліза. Залучення їх в переробку сприяє заощадженню первинних природних ресурсів і одночасно дозволяє вирішити проблему екологічної чистоти виробництва.

В роботі запропонований проект, сутність якого полягає в організації виробництва передільного чавуну. Основною перевагою даного проекту є використання безвипалювальних окатишів (брикетів) власного виробництва з застосуванням технології утилізації шламових відходів металургійного та вугледобувного виробництва, як основної сировини для проведення доменної плавки. Враховуючи особливості Донецького регіону, його екологічні проблеми, даною технологією передбачається використання, як основної сировини відходів металургійного та вугільного виробництв, що у свою чергу дозволить знизити екологічне навантаження на даній території. При будівництві комплексу з утилізації проектом передбачається установка найсучаснішого обладнання пило- і газоочищення – пиловловлювача, циклону та блоку рукавних фільтрів. Весь уловлений пил буде повернений у виробничий цикл, а очищений доменний газ направлений в казан-утилізатор для вироблення пару й електроенергії, що будуть використовуватись в подальшому для забезпечення власних потреб.

За попередніми техніко-економічними розрахунками запуск промислового комплексу з утилізації шламових відходів металургійного та вугледобувного виробництва заплановано на грудень 2015 року. У січні 2016 року має здійснитись перший випуск товарної продукції. У перший місяць запуску печі об'єм виробництва має скласти: чавуну передільного – 5 000 т; гранульованого шлаку – 2 000 т; активної електроенергії – 712 500 кВт.

Термін окупності проекту – 5 років і 4 місяці. Практична реалізація запропонованого методичного підходу до формування комплексу організаційно-економічних заходів, спрямованих на визначення резервів підвищення ефективності природокористування, здійснена на прикладі промислового комплексу з утилізації шламових відходів металургійного та вугледобувного виробництва надасть змогу знизити екологічне навантаження в Донецькому регіоні. Поряд з цим, використання вторинних матеріальних і енергетичних ресурсів, що є сутністю даного проекту, приведе до зниження матеріало- та енергоємності продукції й економії первинних ресурсів, що в результаті забезпечить короткий термін окупності та зменшить екологічне

навантаження і є значним кроком у вирішенні проблеми екологічної чистоти виробництва.

ВИСНОВКИ

На підставі проведених наукових досліджень у дисертаційній роботі виконано теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливої наукової проблеми формування методологічних засад та обґрунтування науково-методичних і практичних рекомендацій щодо управління сталим розвитком міста на еколого-економічних засадах як передумови екологізації економіки.

Результати дослідження дозволяють зробити такі науково-методологічні та практичні висновки:

1. Встановлено, що існуючі методичні підходи до забезпечення сталого розвитку міста на еколого-економічних засадах характеризуються відсутністю системного підходу до його підтримки та сприяння, спостерігається недостатній рівень запровадження інноваційних підходів до забезпечення розвитку «зеленої економіки», широкого впровадження ресурсозберігаючих технологій, потребують детального опрацювання напрями та механізми забезпечення екологічної трансформації економіки.

2. Дослідження взаємозв'язку урбанізаційних процесів і тенденцій розвитку міст з урахуванням еколого-економічної складової, показало, що особливо проблеми забезпечення екологічно сталого розвитку загострюються у високо урбанізованих регіонах і містах. Визначено, що процеси урбанізації посідають одне з головних місць серед джерел еколого-економічних проблем, тому що великі міста зумовлюють посилення техногенного навантаження, результатом чого є порушення екологічної рівноваги та виникнення незворотних процесів у природі. Як наслідок, виникає необхідність застосування сучасних еколого-економічних підходів до управління розвитком міста з метою відновлення цієї рівноваги.

3. Визначені пріоритети державної екологічної політики, що є основою для розробки та впровадження регіональних програм, спрямованих на активізацію процесів екологізації міст в умовах екологічної трансформації економіки. Визначено необхідність формування та розкрито зміст механізму стратегічного управління екологічно сталим розвитком міста на засадах «зеленої економіки», що сприятиме забезпеченню збалансованості екологічних та економічних відносин, гармонізації життєдіяльності міст, дотриманню екологічних інтересів суспільства.

4. На основі вивчення термінологічного апарату економіки природокористування та менеджменту, що застосовується для визначення управлінської технології забезпечення сталого розвитку міста надано економічне тлумачення та розширено змістовне наповнення понять «екологічна реконструкція міста», «екологічний девелопмент» та «зелена економіка». Перелічені дефініції позначають інструменти, що є доцільними для подальшого

використання як складових елементів механізму стратегічного управління екологічно сталим розвитком міст.

5. Обґрунтовано доцільність застосування інструментарію еколого-економічного управління розвитком міста, активне використання якого надасть можливість забезпечення орієнтації на екологічні вимоги ринку, організацію екологічно безпечного бізнесу шляхом екологізації логістичних процесів. Актуалізовано необхідність використання екологічного маркетингу й екологічної логістики як інструментів вирішення завдань узгодження економічних та екологічних інтересів господарюючих суб'єктів, а також сприятиме ефективному природокористуванню.

6. Встановлено, що стратегічне управління екологічно сталим розвитком міста має базуватись на врахуванні положень концепції «зеленої економіки» та сукупності принципів, підходів та інструментів міської екології. Обґрунтовано доцільність застосування проблемно-орієнтованого підходу до поєднання зазначених концепції, використання яких забезпечить змістовне наповнення механізму стратегічне управління екологічно сталим розвитком міста.

7. Визначено та систематизовано напрями стратегічного управління екологічно сталим розвитком міст, до яких віднесені: забезпечення розвитку міст і прилеглих до них територій за рахунок комплексного та ефективного вирішення завдань удосконалення виробничої, соціальної, транспортної та інженерно-технічної інфраструктур; стабілізації стану довкілля та проведення екологічної реконструкції; вдосконалення просторової організації населених пунктів, їх архітектурної побудови, підвищення естетичних якостей забудови, їх благоустрою та озеленення; вживання переважно «чистих технологій» при впровадженні нових технологій сталого розвитку населених пунктів та облаштуванні територій; забезпечення розвитку виробничих зон і промислових комплексів при раціональному використанні наявних природних, матеріальних і людських ресурсів, новітніх і наукоємних технологій, екологічно безпечних джерел енергії; вдосконалення системи збору, видалення і знешкодження твердих побутових і промислових відходів, включаючи токсичні відходи та ті, що є важкими для переробки.

8. Обґрунтовано необхідність врахування впливу екологічного фактору на сталий розвиток територій та запропоновано відповідний методичний підхід.

Сформовано та розраховано індекс I_{dev} соціо-еколого-економічного розвитку, досліджено його динаміку. Доведено, що застосування підходу дає можливість оцінити ступінь збалансованості соціо-еколого-економічного розвитку міст та є дієвим інструментом при корегуванні політики екологічно сталого розвитку окремих територій.

9. Визначено рівень антропогенних навантажень на регіони України, за яким на основі компаративного аналізу з використанням методів кластерного аналізу здійснено групування регіонів, що дало можливість з'ясувати слабкі та сильні сторони вітчизняної регіональної екологічної політики, а також визначити пріоритетні напрями подальшої діяльності в сфері охорони навколишнього середовища. За результатами аналізу виділено 4 кластери.

Обґрунтовано необхідність застосування диференційованого підходу до забезпечення екологічного розвитку регіонів та визначені орієнтири для кожного окремого кластеру.

10. Актуалізовано застосування концепції «зеленого будівництва» як одного з інструментів сприяння екологічній трансформації економіки. Обґрунтовано організаційно-правове підґрунтя, що включає створення Національної системи сертифікації об'єктів нерухомості та проект державної програми розвитку «зеленого будівництва». Це сприятиме переходу від ресурсозалежної до енергоефективної економіки. З метою вирішення проблем розвитку «зеленого будівництва» в роботі доопрацьовано комплекс змін до проекту Закону «Про розвиток «зеленого будівництва», який має розпочати процес формування системи «зеленого будівництва» в Україні як повноцінного структурного елементу екологічно сталого розвитку країни, враховує об'єктивні передумови розвитку цього інноваційного напрямку, а також передовий зарубіжний досвід у цій сфері.

11. Доведено, що для визначення резервів підвищення ефективності природокористування необхідним є формування комплексу організаційно-економічних заходів, що відображаються у цільових програмах розвитку міста. Встановлено, що такий підхід забезпечує комплексну характеристику еколого-економічних наслідків функціонування міста.

12. Обґрунтовано науково-методичний підхід до формування стратегії екологічно сталого розвитку міста, спрямованої на стимулювання ресурсозбереження та раціональне природокористування, що забезпечується імплементацією принципів «зеленої економіки» в управлінські процеси та надасть змогу вирішити нагальні проблеми, а саме: зменшити антропогенне навантаження на навколишнє середовище внаслідок ведення господарської діяльності промислових підприємств; реалізувати технології ресурсозбереження; підвищити інвестиційну привабливість міста.

13. Узагальнено наукові засади забезпечення екологічної трансформації національної економіки та визначено необхідність врахування концепту «зеленої економіки». Досліджено зарубіжний досвід реалізації положень «зеленої економіки». Сформовано модель розвитку «зеленої економіки» та модель її інституційного середовища. Визначено чинники, що зумовлюють розвиток «зеленої економіки». Доведено, що використання положень «зеленої економіки» дозволить підвищити еколого-економічну ефективність використання природно-ресурсного потенціалу, а також сприятиме екологічно сталому розвитку країни.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Балуюєва О.В. Екологічні основи розвитку міста: [монографія] / О.В. Балуюєва. – Донецьк: «ВІК», 2012. – 338 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Балусьва О.В. Екологічна безпека урбанізованих територій / О.В. Балусьва, В.І. Орлов // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. – 2008. – № 4 (46). – С. 106-110. *Особистий внесок*: актуалізовано необхідність екологізації урбанізованих територій, виявлено взаємозв'язки між рівнем економної активності підприємств і змінами природно-ресурсного потенціалу на урбанізованих територіях. (Входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

3. Балусьва О.В. Взаємозв'язок екологічних факторів середовища і стану здоров'я населення урбанізованих територій // О.В. Балусьва, В.І. Орлов / Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. – 2009. – №3(49). – Донецьк: ДонДУУ, 2009. – С. 77-81. *Особистий внесок*: визначено вплив факторів на стан здоров'я населення урбанізованих територій. (Входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

4. Балусьва О.В. Екологічна криза урбанізованих територій: вступ до проблеми // О.В. Балусьва, В.І. Орлов // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. – 2010. – № 1(51). – Донецьк: ДонДУУ, 2010. – С. 195-200. *Особистий внесок*: визначено економічні передумови екологічної кризи та шляхи активізації її подолання. (Входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

5. Балусьва О.В. Сучасні інструменти реалізації еколого-економічного управління / О.В. Балусьва, В.І. Орлов // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. – 2010. – № 2(52). – Донецьк: ДонДУУ, 2010. – С. 155-161. *Особистий внесок*: обґрунтовано необхідність застосування екологістики й екомаркетингу як інструментів реалізації еколого-економічного управління підприємством. (Входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

6. Балусьва О.В. Місто як особлива штучна система / О.В. Балусьва // Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища: Зб. наук. праць ДонДУУ, 2010. – Т. XI. – Вип. 156, серія «Економіка». – С. 54-64.

7. Балусьва О.В. Глобалізаційні процеси і сучасні тренди в розвитку великих міст / О.В. Балусьва // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. – 2010. – № 4 (54). – С. 114-121. (Входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

8. Балусьва О.В. Екологічна реконструкція як інструмент забезпечення екологічної безпеки великого міста / О.В. Балусьва // Механізми підвищення ефективності управління функціонуванням регіональної економіки: Зб. наук. праць ДонДУУ, 2010. – Т. IX. – Вип. 174, серія «Економіка». – С. 263-270.

9. Балусьва О.В. Напрями стійкого екологічного розвитку великих міст / О.В. Балусьва // Стратегія економічного розвитку: Зб. наук. праць ДонДУУ, 2010. – Т. XI. – Вип. 175, серія «Економіка». – С. 368-375.

10. Балусьва О.В. Інформаційний аспект в управлінні навколишнім середовищем великого міста / О.В. Балусьва // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 9. – С. 65-69.

10. Балусьва О.В. Урбанізаційні процеси: світові тенденції / О.В. Балусьва // Економіка та держава. – 2011. – №6. – С. 53-56.

11. Балусєва О.В. Містобудівна екологія: сутність і напрямки досліджень / О.В. Балусєва // Держава та регіони. – Серія: Економіка та підприємництво. – 2011. – № 1. – С. 20-24.

12. Балусєва О.В. Співпраця Європейського Союзу і України: екологічний вимір / О.В. Балусєва // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2011. – № 2. – С. 57-61.

13. Балусєва О.В. Формування міських ландшафтів в контексті сталого розвитку міст / О.В. Балусєва // Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища: Зб. наук. праць ДонДУУ, 2011. – Т. XII. – Вип. 182, серія «Економіка». – С. 84-92.

14. Балусєва О.В. Проблематика екологізації міського середовища / О.В. Балусєва // Трансформаційні процеси в сучасній економіці: Зб. наук. праць ДонДУУ, 2011. – Т. XII. – Вип. 183, серія «Економіка». – С. 23-28.

15. Балусєва О.В. Екологічні аспекти розвитку мегаполісу / О.В. Балусєва, О.О. Лук'янченко // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління, 2011. – № 3 (57). – С. 249-256. *Особистий внесок*: розроблено напрями екологізації мегаполісу, що враховують підходи до збалансування економічних, соціальних і природних чинників при переході до сталого розвитку. (Входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

16. Балусєва О.В. Теоретичні основи формування еколого-орієнтованої логістики // О.В. Балусєва, О.О. Чуприна, К.В. Привалова / Актуальні проблеми національної економіки: Зб. наук. праць ДонДУУ, 2011. – Т. XII. – Вип. 205, серія «Економіка». – С. 30-36. *Особистий внесок*: визначено особливості еколого-орієнтованої логістики.

17. Балусєва О.В. Екологічна сертифікація об'єктів нерухомості як один з інструментів «зеленої економіки» / О.В. Балусєва // Проблеми маркетингу територій і організацій: Зб. наук. праць ДонДУУ, 2011. – Т. XII. – Вип. 213, серія «Економіка» – С. 122-132.

18. Балусєва О.В. Підходи до формування системи оцінки екологізації міста / О.В. Балусєва // Бізнес-інформ. – 2012. – № 5 (412). – С. 158-162. (Входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ, Index Copernicus).

19. Балусєва О.В. Особливості інформаційного забезпечення процесу екореконструкції великого міста / О.В. Балусєва // Держава та регіони. Серія: «Економіка та підприємництво». – 2012. – № 1. – С. 45-49.

20. Балусєва О.В. Особливості і перспективи сучасної урбанізації / О.В. Балусєва // Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління. – 2012. – № 1 (59). – С. 201-204. (Входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ).

21. Балусєва О.В. Екологізація міста як основа його стійкого розвитку / О.В. Балусєва // Економіка і регіон. – № 3 (34). – 2012. – С. 15-21.

22. Балусєва О.В. Передумови формування концепції еколого-збалансованого розвитку міста / О.В. Балусєва // Розвиток сучасної логістико-орієнтованої економіки: Зб. наук. праць ДонДУУ, 2012. – Т. XIII. – Вип. 227, серія «Економіка». – С. 365-374.

23. Балусєва О.В. Специфіка сучасного міського маркетингу / О.В. Балусєва // Сучасний маркетинг: стан і перспективи розвитку в Україні і її регіонах: Зб. наук. праць ДонДУУ, 2012. – Т. XIII. – Вип. 254, серія «Економіка». – С. 166-171.

24. Балусєва О.В. Інструментальне забезпечення «зеленої економіки» / О.В. Балусєва // Теоретико-методологічні основи соціально-етичного маркетингу: Зб. наук. праць ДонДУУ, 2013. – Т. XIV. – Вип. 263, серія «Економіка». – С. 145-153.

25. Балусєва О.В. Методологічні підходи до вирішення екологічних проблем урбанізованих територій / О.В. Балусєва // Проблеми соціально-економічного розвитку регіонів, інфраструктурне забезпечення їх комплексного розвитку на державному та регіональному рівнях: Зб. наук. праць ДонДУУ, 2013. – Т. XIV. – Вип. 263, серія «Економіка». – С. 26-33.

26. Балусєва О.В. Підходи до розробки індексу соціо-еколого-економічного розвитку території / О.В. Балусєва // Прометей. – 2013. – № 2 (41). – С. 84-88. (Входить до міжнародної наукометричної бази РІНЦ, Index Copernicus).

27. Балусєва О.В. Розробка методики розрахунку індексу соціо-еколого-економічного розвитку міста / О.В. Балусєва // Економічний Вісник Національного гірничого університету. – 2013. – № 3 (43). – С. 137-145.

28. Valueva O.V. The ways of partnership between European union and Ukraine / O.V. Valueva // Sustainable development. – 2012. – № 3. – P. 42-45. (Болгарія).

29. Балусєва О.В. Путь Украины к «зеленой экономике» – зарубежный опыт / О.В. Балусєва // Научный журнал. Вестник университета «Туран». – 2012. – № 3(55). – С. 18-23. (Республіка Казахстан).

30. Балусєва О.В. Анализ возможностей привлечения экодевелопмента в процесс обеспечения развития города / О.В. Балусєва // Научный журнал. Вестник университета «Туран». – 2013. – № 3 (59). – С. 22-28. (Республіка Казахстан).

31. Балусєва О.В. Тенденции развития экономики мировых мегаполисов / О.В. Балусєва // Вестник российского университета кооперации. – 2013. – № 2 (12). – С. 5-8.

Матеріали наукових конференцій – 17, у тому числі:

32. Балусєва О.В. Екологічна безпека як передумова сталого розвитку України / О.В. Балусєва // Національна ідея та національний інтерес України: єднання заради майбутнього : Матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 6-8 бер. 2009 р. – Сімферополь: Центр розвитку освіти, науки та інновацій, 2009. – С. 108-109.

33. Балусєва О.В. Екологія і охорона здоров'я: взаємозв'язок і проблематика управління / О.В. Балусєва // Демократичне врядування: наука, освіта, практика : Матер. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 29 трав. 2009 р. – Київ, НАДУ 2009. – Т. 4. – С. 215-217.

34. Балусєва О.В. Урбаекологія: сутність, проблеми управління / О.В. Балусєва // Екологія: вчені у вирішенні проблем науки, освіти і практики :

36. тез доп. II міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 бер. 2010 р. – Житомир: Видавництво Житомирського державного університету ім. І. Франка, 2010. – С. 38-39.

37. Балусєва О.В. Екомаркетинг і екологістика в економіко-екологічному управлінні / О.В. Балусєва // Екологічний менеджмент в загальній системі управління : Зб. тез доп. X щорічної Всеукр. наук. конф., 20-21 квіт. 2010 р. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – Ч. 1. – С. 15-18.

38. Балусєва О.В. Новітні концепції розвитку міст / О.В. Балусєва // Сучасні тенденції наукової парадигми географічної освіти України : Зб. наук. стат. VI міжвузівської наук.-практ. конф., 9 груд. 2010 р. – Донецьк: ДІСО, 2010. – С. 28-29.

39. Балусєва О.В. Екологічна сертифікація об'єктів нерухомості / О.В. Балусєва // Інновації і трансфер технологій: від ідеї до прибутку : Матер. III Міжнар. наук.-практ. конф., 4-6 квіт. 2012 р. / Ред. кол.: В.Я. Швець. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2012. – С.16-17.

43. Балусєва О.В. «Зелене будівництво» – елемент моделі сталого розвитку міст / О.В. Балусєва // Науково-технічне та організаційно-економічне сприяння реформам у будівництві і житлово-комунальному господарстві : Зб. тез доп. III Міжнар. конф., 12-13 квіт. 2012 р. – Макіївка: Донбаська Національна академія будівництва і архітектури. – Ч. 1. – С. 169-172.

АНОТАЦІЯ

Балусєва О.В. Методологія управління сталим розвитком міста на еколого-економічних засадах. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет», Дніпропетровськ, 2014.

У дисертаційній роботі визначено сутність екологічно сталого розвитку міст. Виявлено тенденції урбанізації та її економіко-екологічні наслідки. Обґрунтовано використання екомаркетингу та екологістики як інструментів еколого-економічного управління розвитком міста. Надано економічне тлумачення дефініціям «екологічна реконструкція», «екологічний девелопмент», «зелена економіка». Визначені складові елементи та змістовне наповнення механізму стратегічного управління екологічно сталим розвитком міста. Обґрунтовано науково-методичні підходи до формування організаційно-правового підґрунтя «зеленого будівництва»; до формування національної системи екологічної сертифікації об'єктів нерухомості; до формування стратегії екологічно сталого розвитку міста на принципах «зеленої економіки». Розроблено концептуальну національну модель розвитку «зеленої економіки». Удосконалено систему принципів та напрями стратегічного управління екологічно сталим розвитком міста.

Ключові слова: екологічно сталий розвиток, урбанізація, «зелена економіка», стратегічне управління, механізм, місто, «зелене будівництво», екологічна трансформація економіки.

АННОТАЦІЯ

Балуева О.В. Методология управления устойчивым развитием города на эколого-экономических основах. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.06 – экономика природопользования и охраны окружающей среды. – Государственное высшее учебное заведение «Национальный горный университет», Днепропетровск, 2014.

Диссертационное исследование посвящено решению проблемы разработки и обоснования теоретико-методологических основ и обоснования практических рекомендаций, направленных на экологически устойчивое развитие города. В работе исследованы вопросы внедрения современных инструментов эколого-экономического управления развитием города. Определены тенденции развития урбанизации с учетом экономической и экологической составляющей.

Обобщены современные тенденции развития городов, выделены основные тренды развития крупнейших мегаполисов. Выявлена взаимосвязь влияния экономических и урбанизационных процессов на состояние городской природной среды.

Усовершенствовано понятийный аппарат новыми терминологическими конструкциями – экологическая реконструкция, экологический девелопмент, «зеленая экономика». Определены составляющие элементы механизма стратегического управления экологически устойчивым развитием города.

В работе предложены методические основы классификации регионов Украины по показателям антропогенных нагрузок на окружающую природную среду, что является необходимым для определения преимуществ и недостатков отдельных территорий при разработке и реализации стратегий экологически устойчивого развития.

Разработан научно-методический подход к измерению тенденций социального, экономического и экологического развития территорий на основе формирования системы индикаторов, с целью определения степени сбалансированности развития, что обеспечило выявление тенденций дифференциации территорий и позволило сформировать направления их адаптации к условиям экологической трансформации экономики.

Предложены научно-методические рекомендации по обоснованию необходимости использования технологий «зеленого строительства» как основы стратегии развития рынка недвижимости, направленную на экологизацию объектов недвижимости. Обоснована необходимость создания организационно-правовой основы развития «зеленого строительства». Проведен анализ зарубежных систем сертификации, на основе чего предложено создание Национальной системы сертификации объектов недвижимости, что

позволит развить отечественный сектор «зеленого строительства», а также будет способствовать экологической трансформации экономики. Разработан проект государственной программы развития «зеленого строительства», которая также направлена на системное развитие государственной экологической политики.

Выявлено, что экodeвелопмент является инновационным подходом к развитию градостроения, для его комплексного развития необходима симулирующая государственная поддержка, направленная на широкое внедрение «зеленых технологий».

В исследовании разработан комплекс изменений к проекту Закона «О развитии «зеленого строительства», который должен стать исходной точкой в процессе формирования системы «зеленого строительства» в Украине как полноценного структурного элемента устойчивого развития.

Определены направления устойчивого развития больших городов. Предложен научно-методический подход к формированию стратегии экологически устойчивого развития города, который состоит в интеграции разнообразных управленческих процессов, основанных на принципах «зеленой экономики». В работе предложена система оценивания уровня экологизации города, которая предусматривает наличие трех блоков: организационного, технологического и функционального.

Выделены направления экологически устойчивого развития городов. Дополнено систему принципов стратегического управления экологически устойчивого развития городов за счет выделения группы специфических, в основе которых лежит устойчивое проектирование и устойчивое строительство. Доказано, что устойчивое проектирование и устойчивое строительство являются одними из инструментов экологически устойчивого развития. Выделены приоритетные экологические направления развития мегаполисов.

Обоснована необходимость использования инструментария эколого-экономического управления, активное использование которого даст возможность обеспечить ориентацию на экологические потребности рынка, организацию экологически безопасного бизнеса путем экологизации логистических процессов.

Получили дальнейшее развитие подходы к содействию экологической трансформации экономики на концептуальной платформе «зеленой экономики». В исследовании разработан механизм формирования и реализации государственной политики развития «зеленой экономики», модель институциональной среды «зеленой экономики», выделены задачи и концептуальная модель развития «зеленой экономики».

Разработан проект промышленного комплекса по утилизации шламовых отходов металлургического и угледобывающего производств. На основе расчетов доказана экономическая эффективность проекта, рассчитан срок окупаемости, обоснована экологическая его направленность.

Ключевые слова: устойчивое развитие, урбанизация, «зеленая экономика», экологизация, стратегическое управление, механизм, город, «зеленое строительство», экологическая трансформация экономики.

SUMMARY

Balueva O.V. Methodology for managing sustainable development of the city on ecology and economics basics. - Manuscript copyright.

Dissertation on competition for Doctor of Economics degree in 08.00.06 – Economics of Natural Resources and Environment Protection. – State Higher Educational Institution «National Mining University», Dnipropetrovsk, 2014.

The present thesis works examines the essence of ecologically balanced development of the city. The tendencies of development of urbanization basing on environmental component were detached. The introduction of modern tools of ecological and economical management with a purpose to ensure the appropriate level of environmental safety in large cities was grounded. The conceptual construct was amended by the new terminological structures like environmental rehabilitation, environmental development and ecologically balanced development of the city. The key elements of mechanism of strategic management of ecologically balanced development of large cities were determined. The scientific and methodical provisions of complex assessment of ecologization of large cities were formed. The present thesis work has suggested the scientific and methodical recommendations concerning the grounding of necessity of amenity planting technologies usage as the basis of strategy of the real estate market development which are focused on ecologization of the real estate objects. In the present work the author has grounded the necessity to form the legislative base for amenity planting. The scientific and methodical approaches to formation of strategy of ecologically balanced development of the city which leis in integration of various management processes based on the principles of «green economy» were suggested. The mechanism of «green economy» in Ukraine.

Key words: sustainable development, urbanization, «green economy», ecologization, strategic management, mechanisms, city, «green building», ecologically balanced development.